

УДК 342.722:342.565.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v102.2024.14>*А. Л. Паскар*

ДИНАМІКА ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПРАВОМ НА ДОСТУП ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ І ВИКОНАННЯМ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження питань взаємодії права на доступ до суду та виконанням рішень Конституційного Суду України (далі – КСУ) обумовлено самою роллю даного суду у правовій системі держави – контролювати конституційність дій влади, захищати права громадян та формувати основи правової системи, що в підсумку впливає і на доступність та ефективність правосуддя в країні. В контексті адміністративного судочинства рішення КСУ сприяють захисту прав громадян та забезпечення законності у діяльності публічних владних органів через те, що громадяни та організації мають можливість вирішити спори, які виникають з приводу цих відносин, включаючи скарги на їхні рішення або бездіяльність.

За своєю сутністю право на доступ до суду є невід’ємною складовою гарантій прав людини та нерозривно пов’язано з принципом верховенства права. Ключова роль даного права полягає у тому, що воно розглядається як гарантія реалізації інших конституційних прав і свобод, їх утвердження й захисту за допомогою правосуддя [1, п. 2]. Одним із засобів забезпечення конституційних гарантій та забезпечення правової визначеності в державі є, зокрема, належне та своєчасне виконання рішень КСУ. Як найвищий орган конституційного контролю, КСУ відіграє ключову роль у захисті конституційних прав та свобод осіб та громадян. Саме тому, невиконання його рішень породжує невизначеність в правовому середовищі та порушує засади правової держави, в тому числі і засад доступності правосуддя.

Метою даного дослідження є дослідити ключові аспекти динаміки взаємодії між правом на доступ до адміністративного суду та виконанням рішень КСУ з метою виявлення факторів, що впливають на цей процес.

Виклад основного матеріалу. У контексті забезпечення права на судовий захист значення рішень КСУ полягає у тому, що вони визначають зміст релевантних конституційних норм та принципів, сприяючи єдності тлумачення закону та уніфікації судової практики. Крім того, вони є засобом забезпечення конституційного контролю за діяльністю органів державної влади та захисту громадян від неправомірних дій. У цьому контексті погоджуємось з твердженням, що КСУ сприяє підвищенню якості законодавства, відмічаючи неконституційні положення, що є ключовим для підвищення ефективності судового розгляду та забезпечення єдності судової практики, сприяючи реалізації правових принципів передбачуваності, верховенства права та ефективного захисту прав людини. Рішення та юридичні позиції даного суду мають регулюючий вплив на здійснення кримінально-процесуальної діяльності та виступають інструментами усунення недоліків у кримінально-процесуальному законодавстві України [2, с. 58]. І хоча дані судження висловлювалися

стосовно кримінального судочинства, вони є актуальними для всіх судових процесів. Наприклад, у сфері адміністративного судочинства, рішення КСУ сприяють визначенню конституційних параметрів владних повноважень та процедур. Це дозволяє уникнути порушень конституційних принципів у сфері адміністративного правопорядку та забезпечує ефективний захист прав громадян від неправомірних рішень та дій органів влади. У той же час, ключовий регулюючий вплив рішень та правових висновків КСУ спостерігається в усіх видах судочинства, адже вони спрямовані на усунення недоліків у законодавстві, тлумаченні змісту конституційних принципів, забезпечення єдності судової практики та, у підсумку, підвищенні ефективності правосуддя. У такому контексті виконання рішень та дотримання правових висновків КСУ набуває особливо вагомого значення.

Активна роль КСУ у гарантуванні прав і свобод громадян та розширенню сфери їх правового захисту, в тому числі у судовому порядку, відслідковується у його рішеннях та висновках. Так, у рішеннях КСУ, які стосуються питань забезпечення права на судовий захист основою виступають положення Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (далі – Конвенція) та прецедентна практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Конвенційне право на справедливий судовий розгляд, що гарантується статтею 6 [3], передбачає не лише право звернутись до суду за захистом своїх прав, але й право забезпечення виконання винесеного у справі судового рішення. З приводу цього ЄСПЛ звертає увагу на те, що це право стало б ілюзорним, якби правова система Договірної держави дозволяла, щоб остаточне судове рішення, що має обов'язкову силу, не виконувалося на шкоду одній зі сторін [4, п. 40]. У рішенні у справі «Шмалько проти України» ЄСПЛ визначає виконання судового рішення як невід'ємну складову права на судовий захист, яке передбачено статтею 6 Конвенції, для цілей якої виконання рішення, прийнятого будь-яким судом, розглядається як складова частина «судового розгляду» [5, п. 43]. Це твердження відображає важливість не лише самого права на доступ до правосуддя, але й виконання судових рішень для забезпечення його реальності та ефективності. Довіра до правосуддя може бути підірвана, якщо судові рішення не мають реальної сили, адже справедливість відновлюється не тільки шляхом винесення рішення, але й через його своєчасне та ефективне виконання. Це є запорукою утвердження авторитету судової влади, стабільності та передбачуваності в суспільстві.

При аналізі практики ЄСПЛ стосовно тлумачення змісту права на судовий захист КСУ узагальнив, що дане право втрачає свою суттєвість, якщо юридична система країни допускає ситуації, коли остаточне обов'язкове судове рішення не виконується. Також відмічається, що держава має активний обов'язок створити ефективну систему виконання судових рішень, яка гарантує їх виконання без неприпустимих затримок. Ефективний доступ до суду включає право на вчасне та повне виконання судових рішень, і державні органи несуть відповідальність за це [6, п. 2.1]. Дане твердження звертає увагу на те, що саме держава відповідальна за дієвість механізму виконання судових рішень та повинна гарантувати це.

Динаміку взаємодії між правом на доступ до суду та виконанням рішень КСУ можна ілюструвати на прикладах конкретних судових справ та їхніх наслідків

для правозастосовної практики. Просування ідеї про пряму взаємодію між інститутами виконання судового рішення та правом на судовий захист можна прослідкувати у рішеннях КСУ, які були винесені ще на початку 2010-х років. Зокрема відмічається, що виконання рішення суду є невід'ємною частиною права на судовий захист для кожного громадянина і включає в себе комплекс заходів, визначених законом, спрямованих на захист і відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також інтересів суспільства і держави [7, п. 2]. Також зазначається, що дане право є конституційною гарантією прав і свобод людини і громадянина, а обов'язкове виконання судових рішень – складовою права на справедливий судовий захист [8, п. 2.1]. З огляду на це, право на судовий захист є не лише функціональною частиною судової системи, але й конституційною гарантією прав і свобод осіб. Обов'язкове виконання судових рішень визнається як невід'ємна складова права на справедливий судовий захист. Дане зобов'язання прямо пов'язане з необхідністю виконання рішень усіх судів, включаючи рішення КСУ.

У подальшому в своїх рішеннях КСУ неодноразово вказував на пряму взаємодію між правом на судовий захист та виконанням рішення суду. Зокрема, відмічається, що виконання всіма суб'єктами правовідносин приписів, викладених у рішеннях суду, які набрали законної сили, утворює авторитет держави як правової [9, п. 4]. Саме тому забезпечення виконання рішень судів покладається на державу. Це передбачає створення відповідних організаційно-правових механізмів, які гарантують виконання судових рішень, що набрали законної сили [6, п. 2.1]. При цьому, створюючи належні механізми для забезпечення виконання судових рішень, держава повинна гарантувати, що кожна особа, на користь якої ухвалене обов'язкове судові рішення, має доступ до ефективних систем виконання цих рішень. Також важливо забезпечити функціонування цих систем таким чином, щоб ними можна було скористатися у випадку, якщо судові рішення не виконуються, в тому числі державними органами [10, абз. 13 п. 2.1]. З огляду на це, держава має позитивний обов'язок забезпечувати виконання судових рішень, оскільки це не лише реально захищає та відновлює права і свободи осіб, а й є важливим для суспільства та держави в цілому.

Щодо особливостей виконання рішень та висновків КСУ то вони набувають чинності без необхідності підтвердження з боку будь-яких органів влади і є обов'язковими для виконання відповідно до Конституції України, яка має найвищу юридичну силу порівняно з усіма іншими нормативно-правовими актами [11, п. 4]. Це означає, що рішення та висновки, прийняті КСУ, набувають чинності автоматично і безпосередньо після їх прийняття. Жоден інший орган влади не має права встановлювати або скасовувати цю чинність. Вони є обов'язковими для виконання всіма громадянами, державними органами та іншими суб'єктами владних повноважень. Конституція України має найвищу юридичну силу і перебуває у верхній частині ієрархії правових актів, тому рішення та висновки КСУ є виконуваними безумовно і невідкладно. До того ж, у своїх рішеннях КСУ наголошує на тому, що «обов'язковість, остаточність та неможливість оскарження ухвалених КСУ актів за наслідками розгляду справ пов'язані з виключними повноваженнями органу конституційної юрисдикції» [12, п. 2.2]. Такі властивості рішень та висновків КСУ є важливими для забезпечення стабільності і незалежності конституційного судочинства, а також для забезпечення

виконання конституційних приписів. При цьому обов'язковими, остаточними і такими, що не можуть бути оскаржені, є не лише рішення КСУ ухвалені з питань, пов'язаних зі здійсненням конституційного провадження, а усі рішення, які ухвалені цим судом ним з питань, які належать до його виключних конституційних повноважень [12, п. 2.3]. Це обумовлено особливим конституційним статусом даного суду та важливістю його ролі у системі державних органів – забезпечення верховенства Конституції та відповідності законодавства їй.

Загальнообов'язковий характер рішень КСУ обумовлений не тільки статусом даного суду в правовій системі країни а й властивостями, які притаманні його рішенням. З цього приводу відмічається, що кожне рішення даного суду має преюдиціальний характер і наділене юридичною силою *inter partes*, тобто поширюється на сторони у справі. Однак коли Суд робить загальне застереження про преюдиціальність свого рішення воно набуває сили *erga omnes*, тобто загальнообов'язкового характеру [13, с. 51]. Більше того, в науковій літературі наголошується на такій властивості рішень КСУ як самовиконуваність. Принцип самовиконуваності рішень КСУ передбачає те, що «конституція *per se* є самодостатньою, і, навіть, якщо вона, на перший погляд, містить внутрішні колізії, то вони долаються шляхом тлумачення цих положень» [13, с. 52]. Це висловлення можна розглядати у контексті того, що принцип самовиконуваності рішень КСУ ґрунтується на ідеї, що Конституція як основний закон країни є самодостатньою і має в собі механізми для вирішення внутрішніх суперечностей за допомогою її тлумачення. Принцип самовиконуваності рішень КСУ означає, що його рішення мають виконуватися безумовно і без затримок всіма особами та органами влади. Основна мета самовиконуваності полягає у тому, щоб забезпечити ефективне виконання рішень Конституційного Суду без необхідності постійного втручання з боку інших органів влади.

Загальнообов'язковий характер рішень КСУ також визначається їх преюдиціальним характером. Дана властивість рішень КСУ обумовлена тим, що суб'єкт може на основі такого рішення порушувати питання перед судом загальної юрисдикції, якому підсудна відповідна справа, про перегляд судового рішення, яке ґрунтувалося на положеннях правових актів, визнаних неконституційними, що вплинуло на правильність судового рішення. У силу загальнообов'язковості та остаточності рішень КСУ адміністративні суди зобов'язані їх застосувати при вирішенні конкретних адміністративних справ [13, с. 52]. Виходячи з конституційних засад, адміністративні суди мають переглядати свої рішення за заявами уповноважених осіб, якщо рішенням КСУ буде встановлено, що застосовані положення закону в остаточному судовому рішенні є антиконституційними. Відмова у перегляді рішень адміністративними судами є відмовою у правосудді і запереченням сутнісного змісту права на судовий захист [14, с. 69]. З огляду на це, відмова у перегляді рішень адміністративними судами у випадках, коли рішення КСУ визначає неправомірність або антиконституційність застосованих положень закону, не тільки може порушити довіру громадян до судової системи та викликати сумніви у її об'єктивності та справедливості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У цілому, динаміка взаємодії між правом на доступ до суду і виконанням рішень КСУ може визначатися різними

факторами та змінюватися в залежності від розвитку суспільства, законодавчих ініціатив, інституційних реформ та інших чинників. Зміни в правовій системі, такі як прийняття нових законів, реформи судової системи чи зміни в конституційних положеннях, можуть впливати на процедури судового захисту та механізми виконання рішень. Нові норми можуть змінювати процедури судового захисту та виконання рішень. Також якщо КСУ вносить зміни в тлумачення конституційних норм, це може впливати на право на доступ до суду та способи виконання рішень. Загалом, важливо, щоб зміни сприяли покращенню правосуддя та забезпечували належний судовий захист.

Актуальність проблеми взаємодії права на доступ до суду та виконання рішень КСУ обумовлена необхідністю забезпечення правової стабільності, захисту прав громадян, дотримання принципів правосуддя та збереження авторитету вищого органу конституційного контролю. Динаміка взаємодії між правом на доступ до суду і виконанням рішень КСУ є складною та багатоаспектною, і залежить від різних чинників, що визначають правове середовище в країні.

Перспективи розвитку та удосконалення взаємодії права на доступ до суду та ефективного виконання рішень Конституційного Суду України включають широкий спектр заходів. Зокрема, стимулювання громадянської освіти, удосконалення законодавства та механізмів виконання рішень, впровадження та розвиток електронних технологій у судочинстві, підвищення кваліфікації суддів та правових фахівців, а також активна комунікація та відкритість влади. Ці заходи спрямовані на покращення якості правосуддя, забезпечення прав та свобод громадян, а також збільшення довіри до судової системи. Реалізація цих ініціатив сприятиме зміцненню принципів правової держави та забезпеченню стабільності та розвитку українського суспільства.

Література

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 294, статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-18#Text>
2. Дунаєва Т. Є. Роль рішень Конституційного Суду України у забезпеченні пропорційності та верховенства права у судовій практиці. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2021. № 32. С. 54–60.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Case of Hornsby v. Greece. Application no. 18357/91. 19 March 1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58020>
5. Рішення у справі Шмалько проти України. Заява N 60750/00. 20 липня 2004 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_226#Text
6. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення) від 15.05.2019 № 2-р(II)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19#Text>
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «ДІД Конс» щодо офіційного тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону України «Про виконавче провадження» у взаємозв'язку з [...] (справа про

стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу) від 13 грудня 2012 року № 18-рп/2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-12#Text>

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13#Text>

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин 7, 9, пункту 2 частини 16 статті 236-8 Кримінально-процесуального кодексу України від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/576>

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text>

11. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151-2 Конституції України від 2 грудня 2019 року № 11-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-19#Text>

12. Ланкевич А. З. Інцидентний конституційний контроль, преюдиціальність рішень Конституційного Суду України та усталена практика адміністративних судів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Право*. 2012. Випуск 18. С. 50–53.

13. Савчин М. Юридична сила рішень Конституційного Суду України та їх імплементація в адміністративному судочинстві. *Юридичні наслідки визнання нормативного акта неконституційним для захисту прав людини в адміністративному судочинстві* : зб. матеріалів Міжнар. семінару-практикуму (м. Київ, 31 лип. 2020 р.) / Касац. адмін. суд у складі Верховного Суду. Харків : Право, 2020. С. 65–71.

Анотація

Паскар А. Л. Динаміка взаємодії між правом на доступ до адміністративного суду і виконанням рішень Конституційного Суду України. – Стаття.

У статті проаналізовано взаємодію між правом на доступ до суду та виконанням рішень Конституційного Суду України (КСУ). Визначено важливість цього питання у контексті ролі КСУ у забезпеченні конституційності дій влади та захисту прав громадян. У статті розглянуто ключові аспекти взаємодії цих процесів та виявлено фактори, що впливають на них. Запропоновані рекомендації щодо підвищення ефективності виконання рішень КСУ та забезпечення доступності правосуддя в Україні. Досліджена роль рішень КСУ у забезпеченні права на судовий захист та їх вплив на правосуддя в Україні. Автор визначає значення рішень КСУ у визначенні конституційних норм, уніфікації судової практики та контролі за діяльністю влади. Аналізуються рішення Європейського Суду з прав людини, які підкреслюють необхідність ефективного виконання судових рішень для забезпечення правосуддя. Зазначається, що держава повинна активно діяти для створення ефективної системи виконання судових рішень, що є запорукою правосуддя та стабільності в суспільстві. Також автор аналізує динаміку взаємодії між правом на доступ до суду та виконанням рішень КСУ на прикладах конкретних судових справ. Виділяється пряма взаємодія цих процесів як важливий аспект правової стабільності. Зокрема, через аналіз рішень КСУ показано, що виконання судових рішень є конституційною гарантією прав і свобод осіб. Підкреслено важливість ефективних систем виконання судових рішень для захисту прав і свобод громадян та збереження авторитету держави як правової. Підсумовано, що перспективи розвитку досліджуваного питання включають удосконалення законодавства, розвиток електронних технологій у судочинстві, підвищення кваліфікації суддів та правових фахівців тощо.

Ключові слова: право на доступ до суду, рішення Конституційного Суду України, виконання рішень Конституційного Суду України, доступність правосуддя, право на справедливий судовий розгляд, конституційне судочинство, адміністративне судочинство.

Summary

Paskar A. L. Dynamics of Interaction between the Right to Access to Administrative Justice and the Implementation of Decisions of the Constitutional Court of Ukraine. – Article.

The article analyzes the interaction between the right to access to justice and the implementation of decisions of the Constitutional Court of Ukraine. The importance of this issue in the context of the role of the Constitutional Court of Ukraine in ensuring the constitutionality of government actions and protection of citizens' rights is determined. The key aspects of the interaction of these processes are examined, and factors influencing this process are identified. Recommendations are proposed to enhance the efficiency of implementing decisions of the Constitutional Court of Ukraine and to ensure accessibility to justice in Ukraine. Moreover, the article delves into the role of Constitutional Court of Ukraine decisions in safeguarding the right to judicial protection and their profound impact on the administration of justice in Ukraine. It recognizes the pivotal role of Constitutional Court of Ukraine decisions in delineating constitutional norms, harmonizing judicial practices, and overseeing governmental activities. The analysis extends to decisions rendered by the European Court of Human Rights, emphasizing the imperative of executing judicial rulings effectively to uphold justice. The article underscores the state's obligation to actively establish a robust framework for implementing judicial decisions, which serves as a cornerstone for justice and societal stability. Furthermore, the author scrutinizes the interplay between the right to access justice and the execution of Constitutional Court of Ukraine decisions through case studies, underscoring their direct correlation as a critical element of legal coherence. By dissecting Constitutional Court of Ukraine judgments, the article illustrates that executing judicial rulings constitutes a constitutional safeguard for rights and liberties. It accentuates the significance of efficient mechanisms for executing judicial decisions in safeguarding citizens' rights and liberties, thereby bolstering the state's legitimacy as a legal entity. In conclusion, the article outlines strategies for addressing these issues, including legislative reforms, technological integration in the judiciary, civil society empowerment, and judicial capacity building. These initiatives aim to enhance justice quality, reinforce trust in the legal system, fortify the rule of law, and ensure societal stability in Ukraine.

Key words: right to access to justice, decisions of the Constitutional Court of Ukraine, implementation of decisions of the Constitutional Court of Ukraine, accessibility of justice, right to a fair trial, constitutional justice, administrative justice.